

Н. М. Борсук

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт

ФІЛАСОФСКА-ЭСТЭТЫЧНЫЯ ПОШУКІ ЯРЫНЫ ДАШЫНАЙ

Паэзія Я. Дашынай – інтэлектуальная. Берасцейка не належыць да ліку тых мастакоў слова, ад творчасці якіх чытач атрымлівае духоўную асалоду. “Яна не для лёгкага чытання і не для чыстай красы” [2, с. 4], – заўважае Л. Галубовіч, аўтар прадмовы да паэтычнага зборніка “Графіці на сэрцы” (2007). Творчасць нашай сучасніцы выклікае ў чытача жаданне вучыцца суперажываць, з павагай ставіцца да слова. Так, шмат розных рэфлексій, і філалагічных, і філасофскіх, і псіхалагічных, і прымітыўна бытавых, выявілася ў Анатоля Трафімчыка пасля знаёмства з кнігай Ярыны Дашынай “Графіці на сэрцы”. “Гэта добра, – адзначае літаратуразнаўца, – значыць, не пустой з’яўляецца кніга, значыць, яна вартая ўвагі самага шырокага кола чытачоў, у кожнага з якіх знойдзеца

свая часцінка нераўнадушнасці да гэтых вершаў” [2, с. 4]. А гуляць у пракурораў і адвакатаў – гэта не літаратурныя забавы, а, на мой погляд, праява дурнога тону. Па гэтай прычыне чытаць артыкул Марыйкі Мартысевіч – марная справа, аўтарка адбіваецца ад неабгрунтаваных прэтэнзій катэгарычнага Сяргея Грышкевіча, які пад сумненні ставіць нават развагі Леаніда Галубовіча. А чытачу, безумоўна, хацелася б даведацца, чым яе, М. Мартысевіч, уразіла паэзія берасцейскага творцы, калі крытык вырашыла абраць ролю адваката нашай зямлячкі. Тым больш што, па перакананні аўтара артыкула “Паэтка ў законе: Ярына Дашына мяняе адваката”, гаварыць ёсць пра што: “Італьянскае *graffito*/*sgraffito* – гэта ня толькі “звыклае надрапаны”, гэта яшчэ і архітэктурна-мастацкі тэрмін, які пазначае спосаб дэкору фасадаў, вынайздзены ў Італіі ў XIII ст. На мур наносзяцца два пласты тынкоўкі, і мастак прадрапвае па верхнім малонак так, каб быў відаць ніжні пласт. Зграфіта – візітная картка італьянскага рэнесансу; зграфіта вабіць шанавальнікаў высокага мастацтва з усяго сьвету ў Аўстрыю, Чэхію, Паўночную Італію. У Беларусі элементы тэхнікі зграфіта можна пабачыць на касцёле кляштару брыгітак у Горадні” [4, с. 321]. Як бачна, крытык прыводзіць нас да высновы: паэзія Я. Дашынай – “вершаванае зграфіта”. Творчасць мастачкі слова заслугоўвае ўвагі. С. Грышкевіч не жадае “корпацца ў графаманскай пісаніне – шкада часу і нерваў” [1, с. 312]. Безумоўна, і такое ўспрыманне паэтычных радкоў Я. Дашынай мае права на існаванне. Тым не менш на падсвядомым узроўні тое, што С. Грышкевіч называе “не мастацтва”, прымусіла яго задумацца аб сапраўдных жыццёвых каштоўнасцях: “Адзінае, што заслугоўвае ўвагі ў гэтым непрытульным сьвеце, – гэта сапраўднае каханьне да таго адзінага, самага люблага чалавека, дзеля якога здольны ахвяраваць усім” [1, с. 311].

Добрай адзнакай прызнання творчасці Я. Дашынай сталі гран-пры імя Я. Янішчыц і рэспубліканскага літаратурнага конкурсу маладых талентаў “Дэбют”, а таксама літаратурная прэмія імя У. Калесніка, якімі была ўзнагароджана маладая паэтэса. Яе імя вядома далёка за межамі краіны, вершы перакладаюцца на нямецкую, балгарскую, рускую, украінскую мовы.

Творчасць – адзінае, чаму аўтар зборніка “Графіці на сэрцы” аддаецца да канца (“замкнёная на вершык”). Працэс пераадолення небяспекі, які асацыіруецца лірычнай гераіняй Я. Дашынай з перадоленнем страху, адзіноты, “палону бясконцых бытавых праблем”, спрыяе яе духоўнаму сталенню. Трохкратны паўтор, прыём персаніфікацыі дапамагаюць нам адчуць, як трымціць сэрца лірычнай гераіні паэтэсы ад эмацыянальнага напружання: “Я замкнёная на ключык / на чатыры абароты: / на чатыры промні Сонца, / на чатыры зоркі Ночы, / на чатыры

колцы Пекла. / На чацвёртым – страх калючы, / трэці – бездань адзіноты, / а другі – палон бясконцы...”. Сэрца гераіні і адначасова пэнтэсы настроена на пэтычны радок, таму і бунтуе супраць небяспекі: “Ключыкі адно – бразгочуць: / “Небяспека! Небяспека!” (“Я замкнёная на ключык”). Вышэйакрэсленая думка ў вершы “Мне патрэбны крылы” сканцэнтравана ў слове “бяздонне”. Ці не таму ўжо на другой старонцы пэтычнага зборніка “Графіці на сэрцы” з’яўляецца вобраз крылаў, якія дапамагаюць пераадолець “прыцягненне жыцця і шурпатага падваконня”.

Як тут не звярнуць увагу на адну з адметнасцей творчай манеры Я. Дашынай – прысутнасць у пэтычным творы абагульняльнага слова, вакол якога разгортваецца сардэчная драма гераіні. Так, у вершы “Балюча глядзець у вочы” экспрэсія характарызуецца багатым і разнастайным праяўленнем у слове “няБога”. Гэта людзі, што “не хочуць / жыць – у зрэнкавай муці / зломы і звіхі пачуццяў / даросласці ці маленства”. Гэта і сама лірычная гераіня, калі ўглядаецца ў люстэрка.

Не дзіўна, што натхненне творцы мае “салодка-горкі смак” (“У пэнтаў ёсць свае жанчыны”). З мэтай ўзмацнення прысмаку гаркаты творца ўводзіць ланцужок аднакаранёвых слоў. Больш за тое, пэтычны радок пабудаваны на аснове ўнутранага супрацьпастаўлення (“сярод усіх няшчасных шчаснаю сябе раптоўна прызнаю”, “дзе шчасце шчаснасцю ў палоне”, “у безвыходнасці ўсе выхадзі і ўсе хады” (“У цемры прысмак гаркаты”)).

Кожны пэтычны твор пэтка прапускае праз душу і сэрца (“У сабе ператрываю, / у сабе пераначую” (“Вершы, як і чалавекі”)). Аб гэтым сведчаць і словазлучэнні: “рыфмую ўнутрывенна”, “унутрыслыхава спяваю”, “унутрызрокава малюю”. Лірычная гераіня разумее, што жыццё некаторых твораў, як і людзей, недаўгавечнае (“Вершы, як і чалавекі, / мруць пайменна”), але думка аб служэнні людзям і пасля смерці не пакідае яе. Гераіня зборніка “Графіці на сэрцы” марыць абярнуцца “ракою, / глыбокай і неўміручай, / за неабкрай бягучай” (“Пакіньце мяне ў спакоі”). Уплыў язычніцтва відавочны.

У жыцці гераіні ўсё адбываецца на мяжы жыцця і смерці, кахання і смерці, вечнасці і хуткапыннасці жыцця... На наш погляд, па-дзіцячы найўна, але дастаткова дакладна стан на злеме эмоцый і свядомасці Я. Дашына перадае ў вершы “Сонечны зайчык – 1”. У пэтычным творы герой, сонечны, неўміручы, балансуе на вострай бліскуча, свабодна. Пазіцыя пэнтэсы па гэтым пытанні, думаецца, выразна акрэслена ў наступных словах: “шчасце, / што цягнецца больш за імгненне – / няшчасце” (“Зладзейка”). Менавіта гэта дае права творцу без адчування болю, суму, смутку, туті “бачыць свет такім”, якім яна хоча:

“агульначалавечым, не па чутках, / ... Я пачуваюся амаль паветрам / усеабдымным і крыху – усе- / беларускім” (верш “Сонечны зайчык – 2”).

Страх – гэта водгук чалавечай душы (і не болей) на пустату, духоўную слепату, адзіноту. Неардынарна па гэтым пытанні разважае Ярына Дашына ў вершы “Калодзеж”. Зазірнуўшы ў бяздонны, “абвіты павутой і пылам”, “парослы цвіллю ды іржой” калодзеж, лірычная гераіня закрывала – і ён адазваўся Г У К А М: “Страх нараджаецца нутром”.

Каб падняць самаацэнку сваёй гераіні, пазбавіцца ад негатыву ў адносінах са светам пэзтэса звяртаецца да стылістычнага сродку – градацыі, якая дазваляе паступова ўзнавіць думкі і пачуцці гераіні ў развіцці: “Я не прыгожая, не сексуальная... / Не зразумелая. Не перспектыўная... / не імянная і не пародная...” (“Ненармальная”); “Не ўмею жыць, / не ўмею верыць – не прывучана” (“Мне – 27”); “Я пішу неўпапад і живу неўпапад / па-над гэтым лістом, дзе лінейкі наўскос”. / Усё жыццё неўпапад” (“Мне знаёма”). Часціца “не” дастаткова часта ўжываецца Ярынай Дашынай дзеля ўзмацнення адмаўлення: “Я не тая, што церпіць ці шкадуе” (“Правіла правілы”); для ўдакладнення далучальных адносін: “Мяне кахалі не за тое, / за што кахаюць. / Я ваявала не за тое, / за што ваююць” (“Мяне кахалі не за тое”).

Лірычная гераіня Я. Дашынай пастаянна ў экзістэнцыяльным пошуку. Адсюль восеньскі матыў – адзін з пануючых на старонках пазычнага зборніка. З гэтай парой года асацыіруецца “шлях безбілетны / ад небакраю да небакраю” (“Восень здараецца непрыкметна”). Вобразы “кляновых латак”, “караблікі лістоў крывавых”, “апалай лістоты” ўспрымаюцца “як пераправа ў іншы свет” (“Лістапад праз шыбу”). “Постасення нудота” не пакідае гераіню і ўзімку (“Мне – 27”). Дарэчы, з прыходам ў беларускую пэзію М. Багдановіча наша літаратура адкрыла эстэтыку зімовай іпастасі быцця. Для пэзта зімовы час – гэта час пошуку чалавекам унутраных сіл, каб пераадолець хаос распаду, што пануе ў чалавечых душах, каб падрыхтавацца да сустрэчы вясны. З надыходам зімы не прыходзіць духоўнае ўзнаўленне да гераіні Я. Дашынай і яе абранніка (“Мы да крыўды з табой няшчырыя”). Эпітэты “мы да крыўды некампрамісныя, адзічэлыя, злаўмысныя, няшчырыя” трапна характарызуюць тых, хто “цягне ўніз вышыню”. Прыметнік “голы” пэзтэса ў васьмірадкоўі ўжывае сем разоў (“голыя рукі”, “голыя твары”, “голыя цені”, “голыя вокны” і г. д.) з мэтай перадаць абыякавую, маўклівую мітуслівасць навакольнага асяроддзя.

Прысутнасць смерці адчуваецца ўсюды, нават у вершах пра каханне. Тым не менш яе гераіня не ўяўляе жыццё без кахання: “Мець слых – і не пачуць твой голас, / мець зрок – і не пабачыць вочы” (“Мець слых...”). Яна здольна пачуць “у шматталоссі варыяцый / твой шэпт узнёслы і трывожны”

(“Цалую дотыкамі пальцаў”). Пагадзіцеся, гэта новы паварот у спасціжэнні бясконцых глыбін і багацця духоўна-інтымнага свету жанчыны і мужчыны. Істотная рыса вершаў Я. Дашынай на тэму кахання – паважлівая, надзвычай чыстая, далікатная, высака-родная адносіны да Каханага, якія ўвасоблены найчасцей у зваротах “Вы”, “Табе”. Каханне выступае на старонках паэзіі берасцейкі крытэрыем чалавечнасці. Да дарагога яе сэрцу чалавека, як бачна, лірычная гераіня Я. Дашынай звяртаецца на “Вы”, нават калі дазваляе звыклае “Ты”, то піша займеннік з вялікай літары: “Я напаўняю Вамі цішыню”, “Вы вуснаў прагных звыклае жаданне, / Вы позіркаў таемных хваляванне” (“Вы выспявалі музыкай ўва мне”); “Я б хацела схавацца / на дне Твайго беднага сэрца, / прыкіпец, прыкарэц / і стацца Табою... знутры” (“Я – на “Ты”). Даследаванне М. І. Кірушкінай, прысвечанае рэалізацыі адметнай тэорыі любові-страсці, якая з’яўляецца крыніцай існавання для асобы, на прыкладзе паэтычнай творчасці Я. Дашынай істотна дапаўняе, паглыбляе аналіз творчасці аўтара зборніка “Графіці на сэрцы”, а таксама папярэе межы асэнсавання тэмы кахання ў беларускай літаратуры [3, с. 34–39].

Крохкасць шчасця чытач адчувае нават цялесна за кошт умела выкарыстаннага рванага радка. На наш погляд, гэты прыём дапамагае паэтэсе сканцэнтравальваць увагу на сэнсавызначальным слове, якое мэтанакіравана творца пераносіць на новы радок, напрыклад: “на грані / шчасця”, “небяспечнасць / цела”, “жухлыя зграі / мёртвай лістоты”. У сваім эксперыменце Я. Дашына дазваляе пагуляць са словам (“перашкода-”), якое паглыбляе адчуванне грані шчасця і падзення ў Вечнасць і адначасова далучае да разумення сутнасці тых простых рэчаў, што ва ўстойлівым небыцці (“Ад станцыі Незалежнасці / да станцыі Непазбежнасці / лёсу” (“Думкі ў метро”)) становяцца апорай для чалавека. А мажліва, мастак слова перадае ў паэтычнай форме душэўны стан чалавека, яго штодзённую нервовасць і “імпульсы, ціхіх-ціхіх”, што дасылае ён сваім блізім: “З пэўных ствараюцца сумныя душы / вершаў” (“Слухаю словаў нервовых цікі”).

Я. Дашына адменна валодае мовай паэзіі: “Адзінае добра яшчэ адчуваецца – / рэакцыя / смерці / нервовых / канчаткаў”. І не толькі таму, што ў аўтара філалагічная адукацыя. Яна адкрыта для пошуку. На першы погляд здаецца, што некаторыя яе вершы, радкі, словы гвалтоўна разарваныя. Але толькі на першы погляд. На нашу думку, спосаб запісу верша з разрывам радка на пэўныя словы і працягам іх на новым радку – гэта для паэтэсы сродак перадачы думак, пачуццяў, назіранняў за навакольным светам і не болей. Думаецца, права на жыццё мае версія пра ўплыў на творчую манеру паэтэсы “лесвічкі” У. Маякоўскага.

Каб знайсці выйсце з небяспекі, як правіла, творцы разам са сваімі героямі ўглядаюцца ў мінулае, шукаюць у ім нешта каштоўнае, каб было ад чаго адштурхнуцца. Я. Дашына на сучасны свет спрабуе паглядзець пад вуглом у 180 градусаў: “з вышыні азіраюся на перакулены свет” (“Там у перашкода-ўстойлівым небышці”); “утлядаюся раскоса / у перавернуты ўверх дном / аскепак сонечных нябёсаў” (“Калодзеж”). Мажліва таму, што адчувае “сусветную дрымоту” бліжэйшага асяроддзя. Боль гераіні ў пошуках гармоніі выліваецца ў афарыстычныя выслоўі: “Балюча жыць... Ды набалелае / аднойчы называюць мудрасцю” (“Яшчарка”); “Каго хочуць любяць, / каго хочуць згубяць...” – пра рукі (“У пальцаў маіх памяць крохкая”).

Лірычная гераіня Я. Дашынай – слабая маленькая жанчына, але гэта толькі на першы погляд. У яе сэрцы ўмяшчаецца “свет вялізны / з гэтым небам невымерным / і зямлёю непакіснай”. Гэта тое, што робіць яе “крыху бліжэй да Бога”, дае сілы пісаць (“Дзіўна, ува мне мізэрнай”). Вочы чалавека для творцы – вось тая сарцавіна, у якой “прыхаваны святыні – / Радзімай і Мамаю / клятвы-выслоўі” (“Не зазірай мне ў вочы”). Я. Дашына любіць разглядаць чалавечыя рукі, “аголеныя: / бязгрэшныя і бессаромныя, / ды вопытныя: / безбранзалетныя і беспярэсцёнкавыя”, пальцы. Па яе перакананні, “у пальцаў... памяць крохкая”. Гераіня кранае сэрца чытача сваёй шчырасцю (“падводныя рыфы / мне не вядомыя!”), адданасцю роднай маці і Радзіме, якія ва ўяўленні творцы атаясамліваюцца. Невыпадкова Радзіма для паэтэсы – гэта “ўсмяшка матулі май / і далоняў шурпатасць” (“Радзіма”). Неабякава ставіцца яна да роднай мовы. Словы Ф. Багушэвіча “Не пакідайце... каб не памерці...” – гэта не проста боль, што пранізвае сэрца і душу ад кончыкаў пальцаў, выпаканых крэйдаю: “Дзень добры, дзеці!” – / росчыткам дробным. / Дзень добры, добры, добры...” (“Маналог настаўніцы”). Лірычнай гераіні крыўдна, што толькі маленькая частачка беларусаў карыстаецца беларускай мовай і яна не здольна спыніць гэты працэс. Сведчаннем таму наступныя азначэнні ў адрас гераіні: “безыдэйная”, “распятая на дошцы далонямі”, “рук агонія”.

Паэтычны зборнік берацейкі перасыпаны сімвалічнымі вобразамі. Звычайны апельсін, яго пах, пухырыстасць – не што іншае, як “пачуцці, падзеленыя на долькі” (“Апельсін”). Гульня дзяцей у жмуркі прымушае лірычную гераіню Ярыны Дашынай спыніцца, бо ў яе жыцці пераблыталася хлусня з праўдай, а добра знаёмай стала “траекторыя ценяў-падзенняў / на самае дно” (“Жмуркі”). Творца тонка прыкмячае, як кожны з нас па добрай волі паставіў на сябе мышалоўку (“замураваныя падпольна / у поцемкі”), як нормы пачуццяў, выпрацаваныя гадамі, падпітваюць наш “адчайны страх / стаць, як ўсе” (“Мышалоўка”).

Пазытчныя вобразы кранаюць сэрца чытача, выкарыстаныя вобразна-мастацкія сродкі не пакідаюць абыякавымі: метафары (“рукавамі прасейваю цішу”; “кляновыя латкі”; “здаецца каханнем крыльцяў лёгка неўроз... на лапках мляўкага матыля”; “паўналецце лета”), эпітэты (“счарнелы месяц”; “трапяткая пані-бяроза”; “самотная капліца”, “нястомная туга”), увасабленні (“месяц / раскідвае валожкі / у тваіх нерухомах зрэнках”; “лісток, цішынёй агучаны, лісток... усмоктваецца... у боль”; “тысячамі ножак / шлёпае дожджык”; “восень жаўталісце мяла спадніцай”; “ноч кацяняткам шэрым / прылашчыцца да агню”) і інш.

У пошуку вечных ісцін, адказаў на складаныя пытанні жыцця паэтэса заканамерна падыходзіць да жанру малітвы, які прыдатны для выяўлення думак, разваг, пачуццяў. Як тут не прыгадаць вызначэнне Мітрапаліта Сурожакага Антонія, што “малітва з’яўляецца і дзейнасцю, і станам, і асобымі ўзаемаадносінамі з Богам, са светам” [5, с. 183]. Трэба адзначыць, што малітва Я. Дашынай не мае нічога агульнага з няшчырасцю, у ёй не назіраецца штучны пафас, ад чытача яна вымагае засяроджанасці. Малітва ўключае і аўтара, і чытача ў духоўнае суперажыванне. Гэта яшчэ адна прычына звароту Я. Дашынай да гэтага пазытычнага жанру: “выратуй мяне ад невядомасці, / невядомасць засціць і гняце. / ...Выратуй мяне ад бессэнсоўнасці, / вырві, выдыхні, расцерашы...” (“Выратуй мяне”).

Безумоўна, Я. Дашына – таленавітая паэтэса, кожны новы твор яе ўражае мастацка-пазытычнымі адкрыццямі, у тым ліку неалагізмамі: “даўгавечыць”, “выпукла-знешні”, глуханема (спачуваюць) (“У маўчанні маім ўсе шукаюць сябе”), “постасення” (нудота) – (“Мне – 27”), “мармурнасць” (“Я цела тваё”), “шыракарота” (“Лавіла дажджынкi”), “вершапрыблудна” (“Мёртвыя вершы”), “прыкарэць” (“Я – на «Ты»”).

Сэнна мы дастаткова востра адчуваем значнасць, актуальнасць духоўных пошукаў Я. Дашынай. Нельга не заўважыць, што цікавасць да творчасці берасцейкі расце. Мы не ставілі перад сабой мэту ахапіць шырокі змест філасофска-эстэтычных пошукаў і набыткаў мастацкі слова. Наша задача была больш сціплая – засяродзіць увагу на тых думках, што кранаюць душы нашага сучасніка, наводзяць на філасофскі роздум, а таксама на мастацка-пазытычных адкрыццях маладой паэтэсы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Дашына, Я. І. Графіці на сэрцы : вершы / Я. І. Дашына. – Мінск : Літ. і Мастацтва, 2007. – 128 с.
2. Грышкевіч, С. Пазытычная камасутра, альбо Вершы пра пустату. Развагі, наваенныя “гіпербалоідам” літадваката ЛеГала / С. Грышкевіч // Дзеяслоў. – 2008. – № 3. – С. 308–322.
3. Кірушкіна, М. І. Мастацкая інтэрпрэтацыя эрасу ў сучаснай жаночай паэзіі / М. І. Кірушкіна // Весн. Брэсц. ун-та. Сер. 3, Філалогія. Педагагіка. Псіхалогія. – 2015. – № 2. – С. 34–39.

4. Мартысевіч, М. Пазтка ў законе: Ярына Дашына мяняе адваката / М. Мартысевіч // Дзеяслоў. – 2008. – № 3. – С. 308–322.

5. Антоний, митрополит Сурожский. Школа молитвы / митрополит Сурожский Антоний. – Клин : Христиан. жизнь, 2004. – 494 с.

6. Трафімчык, А. В. Як графіці па сэрцу / А. В. Трафімчык // Мой літпрацэс : зб. рэцэнзій, эсэ, гутарак. – Мінск : Ковчег, 2015. – С. 88–92.